УДК 378.4+378.126+378.14+370

Соколова А.В., Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського

Соколова Алла Вікторівна – аспірантка кафедри педагогіки Південноукраїнського педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. Коло інтересів – проблеми розвитку освіти в країнах західної Європи.

Структура підготовки майбутніх учителів в університетах Англії і Шотландії

Мета цієї статті – охарактеризувати типи університетів, які існують, та розглянути структуру підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах Англії та Шотландії.

The article presents characterization types of Universities and considers the structure of preparation of future teachers at Universities in England and Scotland.

Великобританія – країна, що має багатовікову історію і давні традиції навчання. У світовій освіті частка Британії, що випускає спеціалістів з вищою освітою, складає 17%.

Освітні системи Англії, Уельсу і Північної Ірландії практично не відрізняються одна від одної. В Шотландії, де діють 14 університетів, включаючи Відкритий Університет, який охоплює територію всього Сполученого Королівства, освітня система більш самобутня. Випускні іспити у школі, тривалість навчання в бакалавраті і магістратурі, система управління, фінансування й оцінки якості навчання в шотландських університетах помітно відрізняються від англійських.

Існують дві протилежні оцінки системи вищої освіти Великобританії. Згідно з однією з них британська модель являє собою типовий приклад болонської освітньої системи і тому знаходиться в авангарді інтеграції.

Принципово інша точка зору на британську модель вищої освіти подана в доповідях дослідницьких комісій Кабінету Міністрів Великобританії. В них британська освітня система описується як надзвичайно складна, неоднорідна, яка має значну кількість специфічних рис. Незважаючи на очевидну суперечність двох вищевикладених описів, вони відбивають значущі аспекти британської системи вищої освіти.

Всього у Великобританії нараховується близько 170 вищих навчальних закладів. Вищі навчальні заклади розділяються на університети, коледжі вищої освіти і, частково, коледжі подальшої освіти, що надають послуги вищої освіти. Коледжі вищої освіти (colleges of higher education) – це колишні спеціальні коледжі, які отримали після 1992 р. право видавати студентам-випускникам вищий національний диплом HND (професійна кваліфікація) або ступінь бакалавра. Система коледжів подальшої освіти (further education) нараховує у Великобританії біля 500 навчальних закладів, які пропонують освіту, що відповідає середній спеціальній в Україні.

Багато коледжів мають угоди з акредитації з Університетами або спеціальні підготовчі курси, при успішному закінченні яких випускники зараховуються до університетів без іспитів для подальшого навчання або відразу на другий і навіть третій курс університету. Коледжі рідко пропонують магістратуру і практично ніколи – докторантуру.

Система професійних коледжів і спеціалізованих інститутів достатньо однорідна і слабко диференційована, тоді як університетський сектор відрізняється високим ступенем внутрішньої диверсифікації.

“Поколінська” структура вищих навчальних закладів є іншим фактором неоднорідності британської освітньої системи. Автор наукової праці “Університетська педагогічна освіта” А.В.

Глузман вважає, що університетську освіту у Великобританії можна охарактеризувати наявністю восьми типів університетів.

До першого типу належать найстаріші університети Оксфорда й Кембриджа (скорочена назва "Оксбридж"), які ведуть своє літочислення з XII і XIII століття відповідно. Вони є "найстарішими" університетами Великобританії. До початку XIX століття інших університетів в Англії не існувало.

За своєю організаційною структурою ці два університети належать до федеративни, або колегіальних, університетів (collegiate universities), тобто університетів, основу яких складають коледжі, що наділені високим ступенем автономії. Сьогодні Університет Кембриджа нараховує 29 коледжів; Університет Оксфорда – 39 коледжів і 5 академічних відділень.

Університети Кембриджа й Оксфорда посідають особливе місце серед інших навчальних закладів. Проголошена рівність "старих" і "нових" університетів залишається значною мірою декларативною. Престиж вищої академічної освіти в Сполученому Королівстві, як і раніше, високий.

До другого типу належить група старовинних шотландських університетів (Аберденський, Глазгівський, Единбурзький та Сент-Ендрюський), а також університетів, що побудовані у більш пізні часи. Всі шотландські університети мають різні традиції і свої "стилі". Різноманітні не лише програми в університетах, але й форми навчання: денна, вечірня, дистанційна. Водночас усі університети об'єднує одне: щоб відповідати вимогам часу, вони перебувають у стані постійної модернізації, розвитку та змін.

Відомий Лондонський університет (1836 рік) належить до третього типу й містить у собі декілька десятків шкіл, коледжів та інститутів, кожний з яких – фактично самостійна одиниця. На сьогоднішній день це другий по величині університет Великобританії після Відкритого Університету.

Промислова революція, яка охопила у XIX столітті всю Британію, породила проблему нестачі кваліфікованих керівників та адміністраторів. У багатьох промислових містах з'явилися нові університети – так звані "червоноцеглинні" університети (red-brick), що належать до четвертого типу. Зазвичай такі начальні заклади будувалися з цеглин, в той час як давні стіни Оксфорда і Кембриджа були збудовані з каменя. До найбільш відомих належать Манчестерський, Бірменгенський, Брістольський та Ліверпульський університети.

Більшість цих університетів, на відміну від Оксфорда і Кембриджа, – унітарні, організовані на базі факультетів. Федеральні університети Уельсу та Дарема були створені у процесі з'єднання декількох шкіл, коледжів та інститутів і складають п'ятий тип. Значна кількість університетів виникла наприкінці минулого століття у зв'язку з перетворенням політехнічних інститутів у вищі навчальні заклади, що йшло урозріз із традиційною політикою Великобританії на збереження елітарності й "замкненості" національної системи навчання і стало результатом тривалих досліджень та цілої низки політичних рішень.

"Новітні університети" були покликані давати освіту технічного й прикладного характеру. Це шостий тип університетів.

Сьомий тип – університети, засновані у 1961-1965 роках. Їх особливістю є ломка традицій в організації навчального процесу, об'єднання природних і гуманітарних наук.

Відкритий (заочний) університет – останній тип університетів, містить в собі 260 центрів, розташованих в різних частинах країни. Відкритий університет надає можливість своїм студентам навчатися без відриву від виробництва.

Нові університети, тісно пов'язані з промисловими та торгівельними підприємствами, прагнуть сформувати свої навчальні програми, виходячи із запитів роботодавців. Старі університети намагаються налагоджувати зв'язки з місцевою та національною економікою. Проте в них до цього часу переважають теоретичні дисципліни – філософія, літературознавство, історія, природничі науки.

Вищі навчальні заклади є автономними і самостійно визначають вимоги відносно кадрів. Не існує ніяких законів, що регулюють цю сферу.

У Великобританії шкільних учителів готують загальні й педагогічні коледжі, а також педагогічні відділення університетів. Існують приватні та державні вищі педагогічні навчальні заклади. В університетах річну педагогічну підготовку проходять після трьох років навчання на якомусь з факультетів й отримують ступінь бакалавра наук (мистецтв), тобто засвоївши певний академічний курс і здобувши спеціалізацію з 1-3 дисциплін.

Педагогічні коледжі не мають єдиного навчального плану. Зазвичай до навчального плану 3-річного педагогічного коледжу входить курс з основного предмета, професійний курс, педагогічний курс, практика у школі. Особлива увага приділяється курсу того основного предмета, який у майбутньому буде викладати студент. Понад 40% навчального часу відводиться на професійний курс, який зазвичай включає дисципліни загальноакадемічного профілю: англійська мова, математика, географія, історія – всього до 8 дисциплін.

Четверта частина навчального часу відводиться на педагогічний курс, який складається з таких дисциплін, як філософія педагогіки, пси-

хологія, педагогічна соціологія, методика навчання, історія педагогіки, порівняльна педагогіка, шкільна гігієна, школознавство та ін. Професійно-орієнтаційна робота відносно професії вчителя і професійний відбір на педагогічні спеціальності здійснюється у вищих навчальних закладах за одними принципами, до абітурієнтів і до студентів ставляться аналогічні критерії й вимоги як в Англії, так і в Шотландії.

В документі "Вчителі і працівники сфери освіти" (British inform Department of Education) розглядається концепція неперервної педагогічної освіти, яка має такий вигляд:

1. Початкова фундаментальна педагогічна освіта забезпечується у стінах педагогічних коледжів, інститутів або університетів, причому на сьогоднішній день яскраво виражена тенденція переходу на університетську педагогічну освіту.

2. Період адаптації й становлення професійної діяльності молодого вчителя під керівництвом більш досвідчених учителів школи (пробний рік – тьюторинг) триває від одного до трьох років.

3. Підвищення кваліфікації вчителів, які працюють (а також учителів, що перервали на час свою професійну діяльність і знову приступили до роботи у школі), на довготривалих та короткотривалих курсах, яке здійснюється у вищих навчальних закладах, спеціальних установах підвищення (чи вдосконалення) кваліфікації, вчительських центрах та школах.

4. Самоосвіта вчителів (робота в бібліотеках, консультації в більш досвідчених учителів і провідних викладачів ВНЗ, обмін думками на різноманітних учительських нарадах, семінарах, конференціях з обміну досвідом і новішими методиками та досягненнями у педагогічній науці).

Професійна підготовка майбутніх учителів в університетах Англії та Шотландії здійснюється за паралельною, послідовною та альтернативною моделями.

Паралельна модель навчання зазвичай включає в Англії – три, в Шотландії – чотири роки повного навчання вчителя і призводить до першого ступеня – бакалавра освіти. Таке навчання забезпечується педагогічним коледжами "загального" профілю (General Training Colleges) університетського рівня і коледжами вільних мистецтв.

Послідовна модель навчання в Англії та Шотландії включає три-чотири роки навчання з предмету (чи предметів) спеціалізації майбутнього вчителя, по закінченні якого він отримує перший ступінь (BED), і подальшого річного професійно-педагогічного навчання, що призводить до отримання другого ступеня – сертифіката про закінчення курсу з освіти після університету (Postgraduate Certificate in Education – PGCE). Таке навчання забезпечується в технічних педагогічних коледжах (Colleges for Technical Teachers), художніх педагогічних коледжах (Art Training Colleges) й педагогічних відділеннях університетів.

Альтернативні шляхи отримання статусу кваліфікованого вчителя QTS в Англії і Шотландії включають такі моделі: схему контрактного навчання вчителів; схему ліцензійного навчання вчителів; спеціальну схему навчання вчителів, які пройшли педагогічну підготовку в країнах, що не входять до Європейського товариства; шкільні центри з початкової педагогічної підготовки вчителів (відкриті відповідно до Закону Освіти з 1994 року).

Структура професійної підготовки майбутнього спеціаліста та вчителя у вищих навчальних закладах Англії та Шотландії є багаторівневою – бакалавр, магістр, доктор. Термін навчання коливається від 4 до 11 років.

Ступінь бакалавра (Bachelor Degree) – це перший ступінь вищої освіти. Бакалаврські програми (Undergraduate courses) розраховані в середньому на 3-4 роки навчання (в Англії й Уельсі – 3 роки, Шотландії – 4 роки), після чого випускники отримують ступінь бакалавра – або звичайний, або з відзнакою (BA / BSc with Honours).

Існує декілька типів ступеня бакалавра, що присуджуються у Великобританії.

Чотири основні ступеня – це бакалавр гуманітарних наук BA, бакалавр природничих наук BSc, бакалавр технічних наук EEng, бакалавр права LLB, BM – бакалавр медицини. Назви ступенів у різних університетах інколи різні, наявні й виключення з правил.

Ступінь бакалавра присуджується після навчання в Англії чи Шотландії за спеціалізованими програмами на денному відділенні університету або коледжу. Деякі навчальні заклади Шотландії пропонують так звані "сандвіч-курси", які надають студентам можливість отримати досвід практичної роботи вже під час навчання.

Перший ступінь для вчителів – Магістр Наук в Освіті (Master of Sciences in Education – MSc).

Навчальний процес будується за такими формами навчання, як лекції, семінари-тьюторіали (індивідуальні заняття студента з викладачем) та самостійна робота. Занять порівняно з українською системою освіти небагато, проте уявна свобода зовсім не означає, що вчитися легко чи взагалі не обов'язково. Англійці і шотландці звикли самі контролювати свої заняття.

Ступінь бакалавра є необхідною умовою для продовження навчання на наступному, після ступеневого (Postgraduate), рівні освіти за програмою магістра та доктора.

Аспірантський рівень освіти починається після отримання ступеня бакалавра і призводить до отримання ступеня магістра та доктора. Існу-

ють дві великі групи програм, що дозволяють отримати ступінь магістра. Це програми, що орієнтовані на дослідницьку діяльність, і навчальні програми, що орієнтовані на підвищення професійного рівня за однією зі спеціалізацій.

Для отримання ступеня Магістр Наук в Освіті (Master of Sciences in Education – MSc) необхідно закінчити річний курс навчання, до якого входять три основні дисципліни (наприклад: учіння й навчання в класі; педагогічна освіта і становлення вчителя; стратегія та навички дослідницької роботи в класі), додаткова дисципліна (природа шкільних дисциплін, тобто їх філософський й ідеологічний характер), найчастіше за все одна з "базисних" шкільних дисциплін. Після 8-9 місяців лекцій і семінарів складаються іспити. За результатами іспитів та захисту дипломної роботи обсягом від 15 до 20 тисяч слів присвоюється ступінь магістра. В старих шотландських університетах першим ступенем в галузі мистецтв, гуманітарних наук і філології є ступінь магістра.

Ступінь магістра-дослідника часто називають магістром філософії M. Phil (Master of Philosophy). Щоб отримати цей ступінь, потрібно протягом 1-2 років вести під керівництвом старшого професорсько-викладацького складу самостійну науково-дослідницьку роботу. Зазвичай студенти не закінчують освіту за цим ступенем, а продовжують свою дослідницьку роботу з метою отримання ступеня доктора.

Вищим ступенем підготовки в Англії та Шотландії є ступінь Доктора Філософії (Doctoral or PhD Degree). Слово "філософія" в назві зовсім не означає, що їх володар – неодмінно філософ, це всього лише данина традиції. В середні століття всі дисципліни, що не належать до медицини, визначалися як філософія.

У Великобританії більшість програм, що спрямовані на отримання ступеня доктора – це дослідницькі проекти за обраною спеціальністю під керівництвом наукового керівника (інколи двох). Ніяких лекцій чи навчальних семінарів ці програми зазвичай не містять. Як правило, на закінчення дослідницької програми відводиться два-три роки. Наприкінці цього періоду студент повинен опублікувати одержані результати в офіційних звітах, наукових чи спеціалізованих журналах і за опублікованими матеріалами написати дисертацію.

Ступінь доктора присвоюється після успішного захисту дисертації обсягом 1000 тисяч слів.

Більшість учителів виходить з університетів у званні магістра гуманітарних наук в освіті чи магістра точних наук в освіті. В середньому студенти, що отримують звання магістра того чи іншого профілю, навчаються 4-5 років.

Сьогодні для викладання в державних школах Англії на всіх рівнях навчання (класи дошкільної, початкової, включаючи підготовчі, та середньої освіти) необхідно мати статус кваліфікованого вчителя (Qualified Teacher Status – QTS). Викладачам вищих навчальних закладів не обов'язковий статус QTS.

Відтак, кожний ступінь має свої особливості. Система має суворий порядок, надаючи широкі можливості у виборі спеціальності й отримання вищої освіти. Згідно з таким підходом і структурою професійної підготовки майбутнього вчителя у вищих навчальних закладах Англії та Шотландії, педагогічні університети Англії випускають учителів-експертів, що вміють застосовувати свої знання й майстерність у школах та коледжах різного типу.

У світлі вирішення основних завдань Болонської угоди, формування єдиного освітнього простору в Європі до 2010 року й установлення системи єдиних ступенів, на нашу думку, розгляд структури підготовки майбутніх учителів в університетах Англії та Шотландії мають певний інтерес для викладачів та студентів українських педагогічних університетів.

Література

1. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования. – К., 1997. – С. 50-64.
2. Голицынский Ю. Great Britain. – Санкт-Петербург, 2000. – С. 24-29.
3. Джекобс Л. Международное сотрудничество в педагогике высшей школы. – Великобритания, 2002. – С. 10.
4. Истлентьева Л.М. Проблемы теоретической составляющей профессионально-педагогической подготовки учителей средней школы в Англии // Педагогика как наука и как учебный предмет: Тезисы докладов международной научно-практической конференции (26-28 сентября 2000 г.). – С. 4.
5. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності. – К., 1997. – С. 19-50.
6. Треблева О.Е., Волкова О.Ю. Энциклопедия английских тем. – Харьков, 2002. – С. 23.
7. Шанин Т. Британская академическая традиция и российское университетское образование // Вестник Европы. – 2001. – № 3.
8. Barbariga A.A. Schooling in Great Britain. – M., 1988. – C. 8-12.
9. British inform department of education // Учителя и работники сферы образования. – С. 3-5.
10. Fyodorova N.V. Discussed education in Great Britain. – M., 1987. – C. 45-52.
11. Monthly Scottish report of higher education, 2003-2005 year.
12. Times Higher Education supplement, 2005 year.